

Sak

Uvdal Stavkirke, Buskerud

Kornaks for bestemmelse Geologisk institutt v/Kerstin Griffin

Dok.nr.

Dato

Dokument (type, tittel)

Merknader

UNIVERSITETET I OSLO

OLDSAKSAMLINGEN
VIKINGSKIPSHUSET

FREDERIKS GATE 2. OSLO 1
TELEFON (02) 41 63 00

UNIVERSITY MUSEUM OF
NATIONAL ANTIQUITIES
VIKING SHIP MUSEUM

FREDERIKS GATE 2. OSLO 1

EKSPEDISJONSTID FRA
KL. 12.00 TIL 15.45 (15.00)

Kjerstin Griffin
Geologisk Institutt
Univ. Blindern

OSLO, 9.5.84

VÅR REF.:

DERES REF.:

Korn fra Uvdal stavkirke

Kjære Kjerstin,-
Jeg har fått telefon fra Fønnebo som har avtalt med deg at du skal bestemme korn som er funnet i massene i Uvdal stavkirke. Etter kortene dreier det seg om fire prøver:

C 34866/2199

2216

2297

2335

som vi hermed oversender. Vi er interessert i å få kopi av resultatene.

Med vennlig hilsen

Birthe
Birthe Weber

K. Griffin
 INSTITUTT FOR GEOLOGI
 POSTBOKS 1047
 BLINDERN, OSLO 3
 SENTRALBORD 46 68 00

BLINDERN,

20/6-84

Birthe Weber
 Oldsaksamlingen

Korn fra Uvdal stavkirke

Kjære Birthe,

Her er noen notater angående
 Kornaksen fra Uvdal. Alderen
 er foreløpis meget usikker - datert
 av Fønnebø på basis av fragment
 av pergament fra 1250-tallet.
 Det tror jeg lite på (med støtte
 fra Ingar Kleven). Men jeg kan ikke
 slippe Fønnebø! Aksen er ju fra
 4 forskjellige steder end. katalognoter.
 Det kan ja være seg om vesent(!)
 Korn som falt gjennom gulvet!

Hej!

Kerstin

Kornaksene er alle bestemt til rug (*Secale cereale* L.). Det er ingen korn i aksene, kun ytter- og inneragner er tilbake på akset. Rug har nakne korn som lett løsner fra agnene ved full modenhet, og vi kan derfor anta at aksene er innsamlet på ettersommeren/høsten.

Rug er et relativt ungt kornslag, det er ikke påvist i Norge eller resten av Vest-Europa før ca. år 0 eller høyest et par århundreder før Kristus. Til sammenligning kan nevnes at tidligste korndyrking i Norge regnes å være ca. 5000 B.P. i Østfold. En regner med at rugen først ble introdusert som ugress blant annet korn.

I Øst-Europa er det funnet rug i forbindelse med båndkeramikk-kulturen 4400-4000 f. Kr. (Werneck 1961, Klichowska 1975). Sikker indikasjon på dyrking påvises først i bronsealder (1800-1500 f. Kr.) i Tsjekkoslovakia (Tempir 1966).

I Vest-Europa opptrer rug først i tidlig jernalder (romersk jernalder i England og Nederland). Til Sverige er rugen antagelig kommet inn fra Øst-Europa i før-romersk jernalder (kornavtrykk og pollen i Västergötland, Hjelmqvist 1960). I Skåne og Danmark er det ingen funn før romersk jernalder. Hjelmqvist regner med at rugen først får betydning i Sverige under yngre jernalder, da den utgjør 8 % av de korn av trykk som er funnet i keramikk fra denne tiden. Strømberg (1961) rapporterer også funn av forkullet brød med rug fra yngre jernalder i Skåne. Også de eldste svenske lovene viser at rugen får stadig større betydning i slutten av jernalderen (vikingtid) og begynnelsen av middelalderen.

Funn av rug i Norge begynner også først omkring år 0. Helge Høeg (manuskript) har funnet pollen i Østtagder som er datert til litt yngre enn 2150 ± 70 B.P. Det skulle altså tyde på før-romersk jernalder. I Vesttagder og Telemark er Høegs første påvisning henholdsvis 400 og 600 år yngre enn i Østtagder, dvs. henimot slutten av eldre jernalder. Til sammenligning kan nevnes at funn av bygg- og hvetepollen fra de samme områder er datert til 4100-4600 år B.P.

Andre funn av rug i Norge er nokså sparsomt i jernaldersammenheng: Det finnes et kornavtrykk i keramikk fra folkevandringstid i Ryfylke (A.W. Brøgger 1933). De tidligste innbyggerne av Ryfylke, rygene er første gang nevnt i

kilder fra 500-tallet. Dette kan indikere rug-dyrking, da rygene ifølge Sølvsberg (1976) har sammenheng med den germanske folkestammen rugii, hvis navn kanskje henspeiler på rug og rugdyrking. Sølvsberg mener imidlertid at etymologien kan være litt usikker på dette punkt.

Disse tidligste funn av rug kan ikke gi noe sikkert bevis for rugdyrking i Norge, da det kan være snakk om rug som ugress blant annet korn. Et kornfunn fra ^{romersk jernalder i} Danmark viste 240 rugkorn blant 250 000 byggkorn, noe som klart viser at rugen ikke var dyrket med hensikt (Helbæk 1971). Fra tidligste middelalder er rugen imidlertid omtalt i skriftlige kilder, blant annet blir den også nevnt i de norske lovene. Fra tidlig 1200-tall har vi også belegg for at rug er blitt importert, og den blir stadig viktigere som handelsvare fra bl. a. Lübeck på 13-1400-tallet.

Rug har sitt optimum i forholdsvis kjølig klima, og er mer hardført og nøysom med jordforholdene enn hvete, bygg og havre. Den ble dyrket både som vinter-rug og vår-rug. Rug brukes idag til brødbaking i Nord-Europa, men den har dårligere heveegenskaper enn hvete.

Som en kuriositet kan nevnes at det var rug som var hovedvert for melldrøye. Melldrøye er en giftig sopp og forårsaker sykdommen ergotisme (St Antonius' ild) som fører til koldbrann, skade på nervesystemet og mentale forstyrrelser (LSD-lignende virkning). Denne sykdommen var vanlig i Europa i middelalderen og voldt visse år på 900-, 1000- og 1100-tallet tusenvis av dødsfall som følge av melldrøye i rugmelet.

Funn av hele rugaks i massene under Uvdal Stavkirke tyder på at rug ble dyrket på stedet. Hvis rugen var blitt importert ville bare kornene bli funnet. Rugaksene kan derfor, hvis de blir datert til bygningens eldste tidsepoke, gi et verdifullt bidrag til landsdelen og Norges dyrkingshistorie.

Oslo, 20. juni 1984.

Ola Foldøy Kerstin Griffin
Ola Foldøy og Kerstin Griffin

Institutt for geologi, avd. for paleobotanikk.

Universitetet i Oslo.

TABELL

Kornaks fra Uvdal Stavkirke, Uvdal, Nore, Buskerud.

<u>C. Nr.</u>	<u>F. Nr.</u>	<u>Felt</u>	<u>Lag</u>	<u>Dato</u>	<u>Sign.</u>
34866 / 2199	Bo 1791	Skip omgang S	Overfl. fyll	14.8.78	s/gr
34866 / 2216	Bo 1806	Skip omgang SØ	Overfl. fyll	15.8.78	s/gr
34866 / 2297	Bo 1883	Skip omgang NV	Overfl. fyll	15.8.78	s/gr
34866 / 2335	Bo 1915	Skip omgang SV	Overfl. fyll	15.8.78	s/gr

Alle kornaksene er bestemt til rug (*Secale cereale* L.). Bestemmelsen er gjort ved hjelp av bestemmelseslitteratur og ved sammenligning med recente kornaks. Kornaksene er meget godt bevart, noe som tyder på lite fuktighet i fyllmassene. Kornet må ha vært modent da det ikke er rugkorn igjen i akset, ytter- og inneragner sitter derimot fremdeles fast på den sentrale aksel. Endel av snerpene er brukket av.

Det var 2 rugaks i C. Nr. 34866/2199, resten av prøvene inneholdt 1 aks hver.

Oslo, 20.6.84

Kerstin Griffin og Ola Foldøy

Geologisk Institutt, avd. for paleobotanikk

Universitetet i Oslo

Litteraturreferanser til *Secale cereale* L. (rug).

- Brøgger, A. W. 1933: Sigd, ljå og smidill. Bidrag til bondesamfundets historie. I. Jordbruk og bondesyssel. Inst. for sml. kult. forskn. Serie A: XIV, Oslo.
- Helbæk, H. 1971: The Origin and Migration of Rye, *Secale cereale* L.; A Palaeo-ethnobotanical Study. In: Davis, P.H. et al.: Plant Life of South-West Asia. Botanical Society of Edinburgh. 265-280.
- Hjelmqvist, H. 1960: Några växtfund från Sveriges järnålder. Bot. not. 113 (2): 141-160.
- Høeg, H.I. (manuskript): Pollenanalytiske undersøkelser i Telemark og Agder.
- Klichowska, M. 1975: Najstarsze zboza z wykopalisk Polskich (Die ältesten Getreidearten aus den polnischen Ausgrabungen). Archeologia Polski 20: 83-143.
- Strömberg, M. 1961. Untersuchungen zur jüngeren Eisenzeit in Schonen. II. Acta Archaeol. Lund 4.
- Sølvberg, I.Ø. 1976. Driftsmåter i vestnorsk jordbruk ca. 600 - 1350. Oslo.
- Tempir, Z. 1966. Výsledky paleoetnobotanického studia pestování zemědělských rostlin na území CSSR (Results of Paleoethnobotanical Studies on the Cultivation of Agricultural Plants in the CSSR). Vedecké Práce Československého Zemedelského Muzea 1966: 27-144.
- Werneck, H.L. 1961. Ur- und frühgeschichtliche sowie mittelalterliche Kulturpflanzen und Hölzer aus den Ostalpen und dem südlichen Böhmerwald. Archaeologia Austriaca 30: 68-117.

UNIVERSITETET I OSLO

OLDSAKSAMLINGEN
FREDERIKS GATE 2, 0164 OSLO 1
TELEFON (02) 41 63 00

UNIVERSITY MUSEUM OF
NATIONAL ANTIQUITIES
FREDERIKS GATE 2, 0164 OSLO 1

Institutt for Geologi
Postboks 1047
Blindern

OSLO, 19/2 1988

SAKSBEHANDLER:

DERES REF.: v/Kjerstin Griffin

VAR REF.: (BES OPPGITT VED SVAR)

Kornaks fra Uvdal Stavkirke

Jeg viser til korrespondanse i mai/juni 1984 med bestemmelse av korn fra utgravningene i Uvdal, men da vi ikke kan se at vi har fått aksene i retur, ber vi om det.

Med vennlig hilsen
Universitetets Oldsaksamling

Karin Knoph

UNIVERSITETET I OSLO

OLDSAKSAMLINGEN
FREDERIKS GATE 2, 0164 OSLO 1
TELEFON (02) 41 63 00

UNIVERSITY MUSEUM OF
NATIONAL ANTIQUITIES
FREDERIKS GATE 2, 0164 OSLO 1

Kjerstin Griffin
Arkeologisk Museum

Stavanger

OSLO, 3. februar 1989

SAKSBEHANDLER:

DERES REF.:

VÅR REF.: (BES OPPGITT VED SVAR)

Kornaks fra Uvdal Stavkirke.

Jeg viser til tidligere korrespondanse mellom Birthe Weber og deg med oversendelse av kornaks fra Uvdal Stavkirke og ditt brev med bestemmelse av aksene datert 20. juni 1984.

Da vi ikke kan se at vi har fått aksene i retur ber vi om at de blir sendt oss ved første leilighet.

Med vennlig hilsen
Universitetets Oldsaksamling
Middelalderseksjonen

Karin Knoph

*Returert
25/4-1989.
KK.*